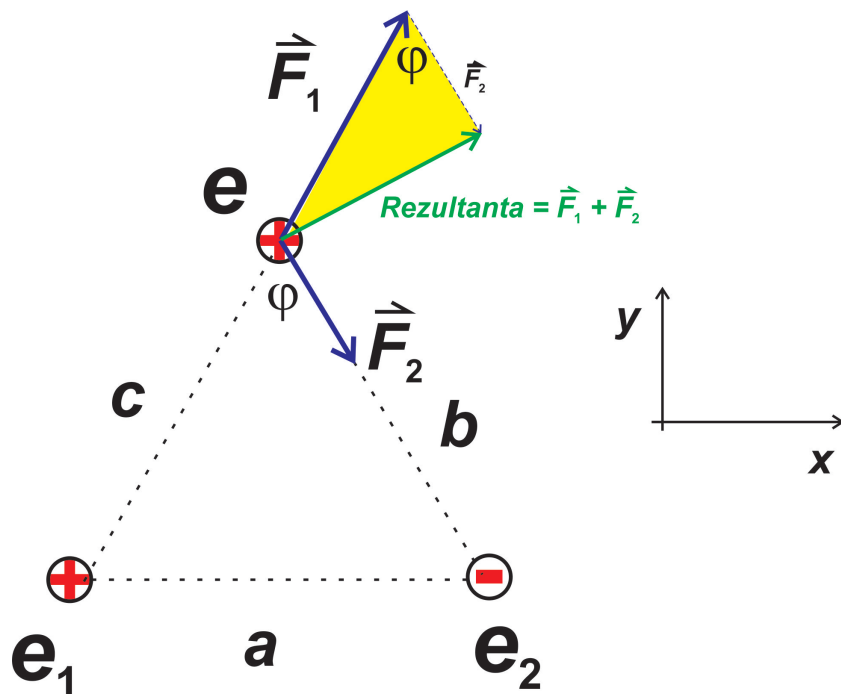

1. **naloga:** Kroglici z naboje e_1 ($2,1 \cdot 10^{-5}$ As) in e_2 ($-1,3 \cdot 10^{-5}$ As) sta razmaknjeni za a (6 cm). Kolikšna je električna sila F_e na naboj e ($5,0 \cdot 10^{-6}$ As), ki je v točki, ki je od e_2 oddaljena za b (6 cm) od e_1 pa za c (6 cm)?

Rešitev:

Na sliki so narisani naboji. Ležijo v ogliščih enakokrakega trikotnika. Velikost sil $\vec{F}_1$ in $\vec{F}_2$ izračunamo iz:

$$F_1 = \frac{e_1 e_3}{4 \pi \epsilon_0 c^2} = \frac{2,1 \cdot 10^{-5} \text{ As} \cdot 5,0 \cdot 10^{-6} \text{ As}}{4 \cdot \pi \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}} \cdot (0,06 \text{ m})^2} = 261 \text{ N}$$

in

$$F_2 = \frac{|e_2| e_3}{4 \pi \epsilon_0 b^2} = \frac{1,3 \cdot 10^{-5} \text{ As} \cdot 5,0 \cdot 10^{-6} \text{ As}}{4 \cdot \pi \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}} \cdot (0,06 \text{ m})^2} = 161 \text{ N}.$$

Negativni predznak naboja e_2 upoštevamo tako, da na sliki pravilno narišemo smer sile $\vec{F}_2$.

Sili $\vec{F}_1$ in $\vec{F}_2$ moramo sešteti kot vektorja. Kako to storimo grafično, vidimo na sliki. Dobimo rezultanto $\vec{R}$, ki je vektorska vsota $\vec{F}_1 + \vec{F}_2$. Velikost rezultante R najhitreje izračunamo z uporabo kosinusnega izreka (rumen trikotnik, kot $\varphi = 60^\circ$, ker daljice a , b in c tvorijo enakostranični trikotnik), ki pravi:

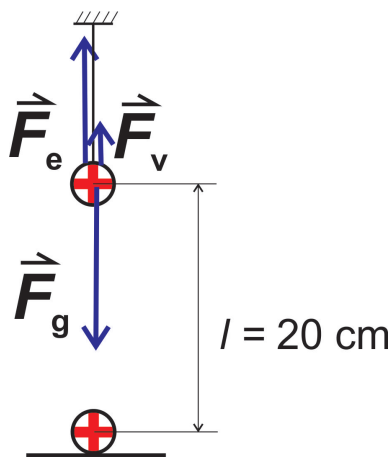
$$R^2 = F_1^2 + F_2^2 - 2 F_1 F_2 \cos \varphi,$$

od kod sledi

$$R = \sqrt{F_1^2 + F_2^2 - 2 F_1 F_2 \cos \varphi} = \sqrt{(261 \text{ N})^2 + (161 \text{ N})^2 - 2 \cdot 261 \text{ N} \cdot 161 \text{ N} \cdot \cos 60^\circ} = 228 \text{ N}.$$

2. **naloga:** Kroglica z maso $m = 144$ g in nabojem $e = 2,5 \mu\text{As}$ visi na vrvi. 20 cm pod njo ($l = 20$ cm) je pritrjena druga kroglica, ki je enako naelektrena kot prva. Kolikšna je sila (F_v) v vrvi?

Rešitev:

Na obešeno kroglico delujejo tri sile:

$$F_g = m g = 0,144 \text{ kg} \cdot 9,81 \text{ m/s}^2 = 1,413 \text{ N},$$

$$F_e = \frac{e_1 e_2}{4 \pi \epsilon_0 l^2} = \frac{2,5 \cdot 10^{-6} \text{ As} \cdot 2,5 \cdot 10^{-6} \text{ As}}{4 \cdot \pi \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}} \cdot (0,2 \text{ m})^2} = 1,397 \text{ N}$$

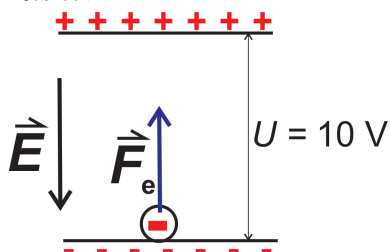
in sila vrvice $\vec{F}_v$, kakor je narisano na sliki. Obešena kroglica miruje, zato je vsota sil nanjo enaka 0 in:

$$F_v = F_g - F_e = 1,413 \text{ N} - 1,397 \text{ N} = 16 \text{ mN}.$$

Sila v vrivici je 16 mN.

3. **naloga:** Med ploščama kondenzatorja je napetost $U = 10 \text{ V}$. Tik ob negativni plošči pride do ionizacije atoma in sproščeni elektron poleti proti pozitivni plošči. S kolikšno hitrostjo v trči v pozitivno ploščo? Začetna hitrost elektrona je zanemarljiva, masa je $m_e = 9,1 \cdot 10^{-31} \text{ kg}$, naboj elektrona pa je $e_0 = 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ As}$. Prostor med ploščama je skoraj prazen, tako da elektron na svoji poti ne trči v noben atom.

Rešitev:

Nalogo lahko rešimo vsaj na dva načina: s silami in kinematiko ali z uporabo energijskega zakona.

Poiščimo rešitev najprej z uporabo električne sile in znanja kinematike (enakomerno pospešeno gibanje)!

Električna sila, ki deluje na elektron v smeri proti pozitivni plošči, je po velikosti enaka:

$$F_e = e_0 E = e_0 \frac{U}{d}.$$

Z d smo označili razdaljo med ploščama. Te ne poznamo. Električno polje E med ploščama pa je enako U/d . Teža elektrona je v primerjavi z električno silo zanemarljiva, zato je ne upoštevamo v računu.

Sila F_e dá elektronu pospešek

$$a = \frac{F_e}{m_e} = \frac{e_0 U}{m_e d}.$$

Spomnimo se zveze med hitrostjo in opravljeno potjo v primeru enakomerno pospešenega gibanja: $v^2 = 2ax$, kjer je x opravljena pot. V našem primeru nas zanima hitrost, ko elektron opravi pot $x = d$, zato:

$$v = \sqrt{2 \frac{e_0 U}{m_e d}} = \sqrt{\frac{2 e_0 U}{m_e}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ As} \cdot 10 \text{ V}}{9,1 \cdot 10^{-31} \text{ kg}}} = 1,9 \cdot 10^6 \text{ m/s}.$$

Še premislek o enotah: $\text{As} \cdot \text{V} = \text{J} = \text{kg m}^2/\text{s}^2$. Kilogrami se pokrajšajo, po korenjenju ostane enota m/s .

Odgovor: Elektron trči v pozitivno elektrodo s hitrostjo $1,9 \cdot 10^6 \text{ m/s}$.

Rešimo isto nalogo še na drug način, z energijo. Ko naboj (elektron) prepotuje razdaljo med točkama med katerima je napetost U , se mu zmanjša (ali poveča) električna energija za $W_e = eU$. V našem primeru elektron (= negativni naboj) potuje proti pozitivni plošči, zato se mu električna energija zmanjša za:

$$W_e = e_0 U = 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ As} \cdot 10 \text{ V} = 1,6 \cdot 10^{-18} \text{ J}.$$

Na račun tega pridobi kinetično energijo $W_k = W_e = \frac{mv^2}{2}$, zato:

$$v = \sqrt{\frac{2 \cdot W_e}{e}} = \sqrt{\frac{2 e_0 U}{m_e}} = 1,9 \cdot 10^6 \text{ m/s}.$$

Vidimo, da smo dobili enak izraz za izračun hitrosti elektrona, kakor pri računu po prvem načinu.

4. **naloga:** Kolikšna je napetost U na $l = 500 \text{ m}$ dolgem aluminijastem vodniku, po katerem teče tok $I = 15 \text{ A}$? Specifični upor aluminija je $\zeta = 0,026 \cdot 10^{-6} \Omega \text{ m}$, premer žice pa je $2r = 4,2 \text{ mm}$.

Rešitev:

Napetost izračunamo po Ohmovem zakonu

$$U = IR,$$

pri čemer pa najprej izračunamo upor žice, za katero poznamo geometrijske podatke in specifični upor.

Upor žice je

$$R = \frac{\zeta l}{S} = \frac{\zeta l}{\pi r^2} = \frac{0,026 \cdot 10^{-6} \Omega \text{ m} \cdot 500 \text{ m}}{\pi \cdot (2,1 \cdot 10^{-3} \text{ m})^2} = 0,928 \Omega.$$

In napetost

$$U = IR = 15 \text{ A} \cdot 0,928 \Omega = 14 \text{ V}.$$

Odgovor: Napetost na vodniku je 14 V .

5. **naloga:** V varovalko, ki je pri temperaturi $T_0 = 10^\circ \text{C}$, je vgrajena žica s presekom $S = 0,02 \text{ mm}^2$, specifičnim uporom $\zeta = 0,022 \Omega \text{ mm}^2/\text{m}$, s specifično toploto $c = 200 \text{ J}/(\text{kg K})$, tališčem $T_t = 230^\circ \text{C}$, talilno toploto $q_t = 1,26 \cdot 10^5 \text{ J/kg}$ in gostoto $\rho = 6,5 \text{ g/cm}^3$. Ocenite, v kolikšnem času se stali, če teče po njej tok $I = 20 \text{ A}$ in se navedene količine ne spreminjajo s temperaturo.

Rešitev:

Žičko v varovalki obravnavamo kakor Ohmski upor na katerem s sprošča toplota:

$$Q = Pt = UI t = RI^2 t = \frac{\zeta l}{S} I^2 t.$$

Za upor žice R smo vstavili $R = \frac{\zeta l}{S}$. V zgornji enačbi ne poznamo časa t in dolžine žičke l . Videli bomo, da se dolžina l v nadaljnjem računu pokrajša, čas t pa tako ali tako iščemo.

Toplota Q , ki smo jo zgoraj izrazili s tokom, se porablja najprej za segrevanje žičke $mc\Delta T$, potem pa še za taljenje mq_t . Pri tem je masa žičke $m = Sl\rho$ in $\Delta T = 220 \text{ K}$, to je razlika od začetnih 10°C do tališča pri 230°C . V celoti torej rabimo $Q = mc\Delta T + mq_t = m(c\Delta T + q_t) = Sl\rho(c\Delta T + q_t)$, da žico segrejemo in stalimo.

Izenačimo toploto, ki se sprosti zaradi toka, ki teče po varovalki, s toploto, ki je potrebna, da se žička stali:

$$\frac{\zeta l}{S} I^2 t = S l \rho (c \Delta T + q_t)$$

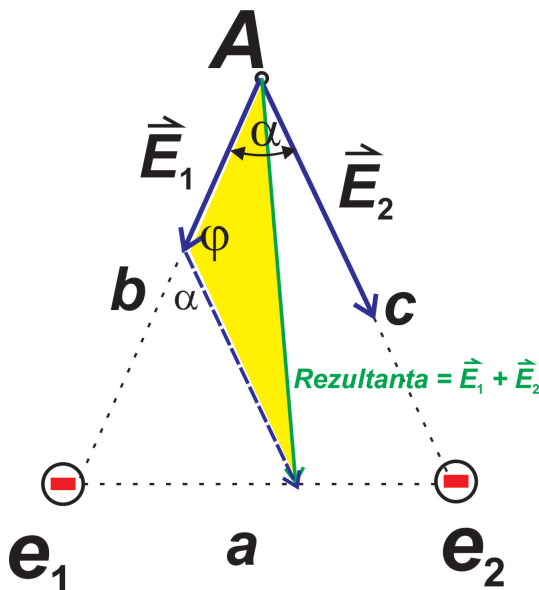
in iz enačbe izrazimo ter izračunamo čas t

$$t = \frac{S^2 \rho (c \Delta T + q_t)}{\zeta I^2} = \frac{(0,02 \cdot 10^{-6} \text{ m}^2)^2 \cdot 6500 \text{ kg/m}^3 \cdot (200 \text{ J/(kg K)} \cdot 220 \text{ K} + 1,26 \cdot 10^5 \text{ J/kg})}{0,022 \cdot 10^{-6} \Omega \text{ m}^2/\text{m} \cdot (20 \text{ A})^2} = 50 \text{ ms}.$$

Enote preverimo tako, da enoto J v oklepaju števca izpišemo kot $\text{J} = \text{W s} = \text{A V s}$. V imenovalcu upoštevamo, da je $\Omega = \text{V/A}$. Po (dolgotrajnem!) krajšanju ostane le sekunda v števcu.

1. **naloga:** Kroglici z nabojema e_1 ($-2 \cdot 10^{-6}$ As) in e_2 ($-3 \cdot 10^{-6}$ As) sta razmaknjeni za a (4 cm). Kolikšna je jakost električnega polja E v točki, ki je od e_2 oddaljena za b (6 cm) od e_1 pa za c (6 cm)?

Rešitev:

Točkasti naboj e_1 v točki A , ki je za $b = 6$ cm oddaljena od njega, ustvari električno polje

$$E_1 = \frac{e_1}{4\pi\epsilon_0 b^2} = \frac{-2 \cdot 10^{-6} \text{ As}}{4 \cdot \pi \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}} \cdot (0,06 \text{ m})^2} = -4,97 \cdot 10^6 \text{ V/m}.$$

Negativni predznak nas spomni, da električno polje $\vec{E}_1$ kaže v smeri kakor smo narisali na sliki, to je proti negativnemu naboju e_1 .

Podobno izračunamo električno polje v točki A , ki ga ustvarja naboj e_2 :

$$E_2 = \frac{e_2}{4\pi\epsilon_0 c^2} = \frac{-3 \cdot 10^{-6} \text{ As}}{4 \cdot \pi \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}} \cdot (0,06 \text{ m})^2} = -7,45 \cdot 10^6 \text{ V/m}.$$

Nekoliko več dela bo z računanjem vsote $\vec{E}_1 + \vec{E}_2$. Velikost rezultante, narisane z zeleno na zgornji sliki, dobimo po kosinusnem izreku, ki ga uporabimo za rumen trikotnik:

$$|\vec{E}_1 + \vec{E}_2|^2 = |E_1|^2 + |E_2|^2 - 2|E_1||E_2|\cos\varphi.$$

Preden v zadnjo enačbo vstavimo številke moramo še izračunati kot φ . S slike vidimo, da je $\varphi = 180^\circ - \alpha$. Kot α pa izračunamo iz trikotnika s stranicami a , b in c po uporabi kosinusnega izreka:

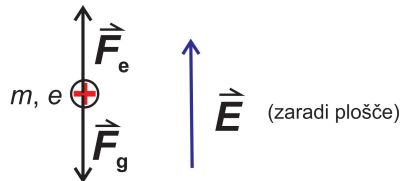
$$a^2 = b^2 + c^2 - 2bc\cos\alpha.$$

Dobimo $\alpha = 38,9^\circ$, $\varphi = 141,1^\circ$ in nazadnje

$$|\vec{E}_1 + \vec{E}_2| = \sqrt{|E_1|^2 + |E_2|^2 - 2|E_1||E_2|\cos\varphi} = 11,7 \cdot 10^6 \text{ V/m}.$$

2. **naloga:** Kroglica z maso $m = 3,1 \text{ g}$ lebdi nad vodoravno ploščo, ki je enakomerno naelektrena s ploskovno gostoto naboja $\sigma = 3,4 \mu\text{As}/\text{m}^2$. Kolikšen je naboj e na kroglici? Silo vzgona v zraku zanemarimo.

Rešitev:

Električno polje okoli enakomerno naelektrene plošče je

$$E = \frac{\sigma}{2\epsilon_0} = \frac{3,4 \cdot 10^{-6} \text{ As}/\text{m}^2}{2 \cdot 8,9 \cdot 10^{-12} \frac{\text{As}}{\text{Vm}}} = 191 \text{ kV}/\text{m}.$$

V tem polju se nahaja kroglica. Nanjo deluje električna sila $F_e = e E$. Da bo kroglica mirovala, mora biti vsota sil nanjo enaka nič, torej električna sila nasprotno enaka teži kroglice:

$$F_e = e E = m g.$$

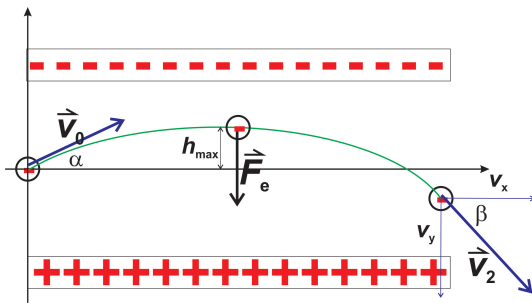
Nazadnje izrazimo naboj kroglice

$$e = \frac{m g}{E} = \frac{3,1 \cdot 10^{-3} \text{ kg} \cdot 9,81 \text{ m}/\text{s}^2}{191 \cdot 10^3 \text{ V}/\text{m}} = 0,16 \mu\text{As}.$$

Enote smo pokrajšali tako, da smo v števcu $\text{kg m}^2/\text{s}^2$ zamenjali z A V s , saj je oboje enako enoti za delo ali energijo, J.

3. **naloga:** Vodoravni plošči kondenzatorja sta razmaknjeni za $h = 2 \text{ cm}$. Zgornja je naelektrena negativno, spodnja pa pozitivno. Na sredini kondenzatorja vstopi v električno polje elektron s hitrostjo $v_0 = 1,7 \cdot 10^7 \text{ m/s}$ pod kotom $\alpha = 38^\circ$ na vodoravnico. Kolikšno napetost U moramo priključiti na plošči kondenzatorja, da bo elektron izstopil pod kotom $\beta = -50^\circ$? Dolžina plošč kondenzatorja je $b = 12 \text{ cm}$.

Rešitev:

Hitrost elektrona razstavimo v vodoravno in navpično komponento.

V vodoravni smeri je gibanje enakomerno. Ker poznamo dolžino kondenzatorja (ta je enaka dolžini poti v vodoravni smeri), lahko izračunamo koliko časa traja prelet elektrona skozi kondenzator:

$$t = \frac{b}{v_x} = \frac{b}{v_0 \cos \alpha} = \frac{0,12 \text{ m}}{1,7 \cdot 10^7 \text{ m/s} \cdot \cos 38^\circ} = 8,96 \cdot 10^{-9} \text{ s}.$$

V navpični smeri ima elektron na začetku hitrost

$$v_{0y} = v_0 \sin \alpha = 1,7 \cdot 10^7 \text{ m/s} \cdot \sin 38^\circ = 1,05 \cdot 10^7 \text{ m/s}.$$

Med preletom elektrona skozi kondenzator deluje na elektron sila $F_e = e_0 E = e_0 \frac{U}{h}$, kjer je $e_0 = 1,6 \cdot 10^{-19} \text{ A s}$ osnovni naboj (dejstvo, da je naboj elektrona negativen, smo upoštevali pri smeri narisane sile $\vec{F}_e$ na sliki), in $E = \frac{U}{h}$ električno polje med ploščama kondenzatorja, med katerima je napetost U . Na elektron deluje v navpični smeri tudi teža, a je ta veliko manjša od električne sile $\vec{F}_e$ in jo smemo zanemariti.

Naloga zahteva, da bo hitrost elektrona v navpični smeri po preletu skozi kondenzator, enaka:

$$v_y = -v_2 \sin \beta. \quad (1)$$

Negativni predznak smo dodali, ker mora biti smer hitrosti v_y nasprotna od začetne v_{0y} . Hitrosti v_2 ne poznamo, a jo lahko izračunamo, saj vemo, da je vodoravna komponenta hitrosti ves čas enaka $v_x = v_0 \cos \alpha$. In je takšna tudi na koncu. Zato velja:

$$v_x = v_2 \cos \beta$$

in

$$v_2 = \frac{v_x}{\cos \beta} = \frac{v_0 \cos \alpha}{\cos \beta} = \frac{1,7 \cdot 10^7 \text{ m/s} \cdot \cos 38^\circ}{\cos 50^\circ} = 2,08 \cdot 10^7 \text{ m/s}.$$

Zdaj lahko iz enačbe (1) izračunamo končno hitrost v navpični smeri:

$$v_y = -2,08 \cdot 10^7 \text{ m/s} \cdot \sin 50^\circ = -1,60 \cdot 10^7 \text{ m/s}.$$

Hitrost v navpični smeri se ob konstantnem pospešku a_y , ki ga povzroča konstantna sila F_e spreminja kakor

$$v_y = v_{0y} - a_y t.$$

Izrazimo pospešek

$$a_y = \frac{v_{y0} - v_y}{t} = \frac{1,05 \cdot 10^7 \text{ m/s} - (-1,60 \cdot 10^7 \text{ m/s})}{8,96 \cdot 10^{-9} \text{ s}} = 2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2.$$

Ta vmesni rezultat kaže, da smemo upravičeno zanemariti težo elektrona. Zaradi teže bi bil pospešek v navpični smeri le 10 m/s. Očitno za opisani tir elektrona skozi kondenzator potrebujemo veliko večji pospešek.

Zdaj lahko izračunamo tudi silo F_e v navpični smeri:

$$F_e = m_e a_y = 9,11 \cdot 10^{-31} \text{ kg} \cdot 2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2 = 2,7 \cdot 10^{-15} \text{ N}.$$

In nazadnje iz $F_e = e_0 \frac{U}{h}$ še napetost

$$U = \frac{F_e h}{e_0} = \frac{2,7 \cdot 10^{-15} \text{ N} \cdot 0,02 \text{ m}}{1,6 \cdot 10^{-19} \text{ A s}} = 340 \text{ V}.$$

O enotah premislimo tako: N m v števcu je enak J, ki ga lahko izrazimo tudi kot J = A V s. Amper in sekunda se pokrajšata, ostane volt V.

Prepičajmo se še, da se elektron na poti skozi kondenzator ne zaleti v zgornjo ploščo kondenzatorja! Da se to ne bi zgodilo, mora biti h_{max} na sliki manjši od 1 cm.

Ko elektron ob času t' doseže največjo višino h_{max} , je njegova hitrost v navpični smeri v_y enaka nič

$$0 = v_{y0} - a_y t'.$$

Sledi

$$t' = \frac{v_{y0}}{a_y} = \frac{1,05 \cdot 10^7 \text{ m/s}}{2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2} = 3,55 \cdot 10^{-9} \text{ s}.$$

Odmik v navpični smeri ob času t' izračunamo po

$$h_{max} = v_{y0} t' - \frac{a_y t'^2}{2} = 1,05 \cdot 10^7 \text{ m/s} \cdot 3,55 \cdot 10^{-9} \text{ s} - \frac{2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2 \cdot (3,55 \cdot 10^{-9} \text{ s})^2}{2} = 1,9 \text{ cm}.$$

Glede na to, da smo izračunali h_{max} večji od 1 cm, naloga ni smiselno zastavljena. Pri napetosti $U = 340 \text{ V}$, ki bi bila potrebna, da elektron izstopi iz kondenzatorja kakor zahteva naloga, bi se na poti skozi kondenzator elektron zabil v zgornjo ploščo!

Za preizkus narišimo v merilu tir elektrona skozi kondenzator ob izračunani napetosti oz. pospešku $a_y = 2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2$!

Koordinati sistem postavimo kakor je narisano na spodnji sliki. Izhodišče je v točki, kjer elektron vztopi v kondenzator. Koordinati x (enakomerno gibanje) in y (konstanten pojemek a_y navzdol) se s časom spreminjata kakor:

$$x(t) = v_x t, \quad (2)$$

$$y(t) = v_{y0} t - \frac{a_y t^2}{2}. \quad (3)$$

Tir $x(y)$ lahko narišemo tako, da izračunamo pare točk (x, y) za različne čase med $t = 0$ in 10 ns , kolikor približno traja prelet skozi kondenzator.

Lahko pa iz enačbe (2) izrazimo čas t in ga vstavimo v enačbo (3). Dobimo neposredno zvezo med x in y :

$$y(x) = \frac{v_{y0}}{v_x} x - \frac{a_y}{2 v_x^2} x^2 = (\tan \alpha) x - \frac{a_y}{2 v_x^2} x^2 \quad (4)$$

Pričakovano je to parabola, kakor pri vodoravnem metu. Le, da je v tem primeru pospešek a_y veliko večji od težnega pospeška g .

Zamenjajmo vrstni red členov v enačbi (4) in vstavimo vrednosti. Hitrost $v_x = v_0 \cos \alpha = 13,4 \cdot 10^6 \text{ m/s}$. Dobimo:

$$y(x) = -\frac{2,96 \cdot 10^{15} \text{ m/s}^2}{2 \cdot (13,4 \cdot 10^6 \text{ m/s})^2} x^2 + \tan 38^\circ x = -0,0824 \text{ cm}^{-1} x^2 + 0,781 x. \quad (5)$$

Funkcijo, ki jo opisuje enačba (5) narišemo npr. s prostodostopnim programom WolframAlpha.com. Ukaz, ki ga napišemo v ukazno vrstico, vidimo na spodnji sliki, kjer je tudi narisana tirnica, kot jo izriše WolframAlpha. Tekst z zeleno barvo smo dodali pozneje v programu Risar.

plot $-0.0824x^2 + 0.781x$, x from 0 to 13

 Extended Keyboard

 Upload

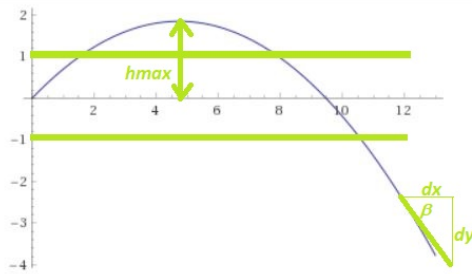
 Examples

 Random

Input interpretation:

plot $-0.0824x^2 + 0.781x$ $x = 0$ to 13

Plot:

Vidimo, da smo prav izračunali največjo višino $h_{max} = 1,9$ cm, saj tudi s slike odčitamo enako vrednost h_{max} . Očitno elektron zadene zgornjo ploščo kondenzatorja. Tudi, če ne bi zadel zgornje plošče, bi zadel spodnjo ploščo, še preden bi priletel iz kondenzatorja.

Pokažimo še, da je naklon tirnice pri $x = b = 12$ cm (ob izhodu iz kondenzatorja) res enak -50° . Tangens kota β je razmerje dy/dx , ki ga dobimo z odvajanjem funkcije (5):

$$\frac{dy}{dx} = -0,1648 \text{ cm}^{-1} x + 0,781.$$

Vstavimo $x = 12$ cm in dobimo

$$\frac{dy}{dx} = -1,20.$$

Kot β je enak $\arctan(-1,20) = -50^\circ$, kakor mora biti.

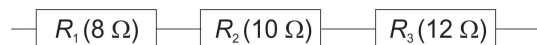
4. **naloga:** Koliko različnih nadomestnih upornosti lahko sestavimo s tremi uporniki $R_1 = 8\Omega$, $R_2 = 10\Omega$ in $R_3 = 12\Omega$? (2 točki)

Izračunaj posamezne nadomestne upornosti! (8 točk)

Rešitev:

Ni popolnoma jasno ali avtor naloge zahteva, da vsakič uporabimo vse tri upornike. Vzemimo, da je tako mišljena naloga.

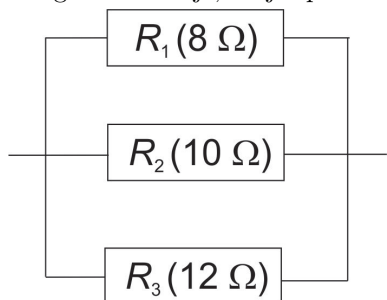
- Ena od možnosti je, da zvežemo vse tri upore zaporedno, kakor je prikazano na spodnji sliki.

Nadomestni upor za to vezavo izračunamo po formuli za zaporedno vezavo:

$$R = R_1 + R_2 + R_3 = 30\Omega.$$

- Druga možnost je, da jih povežemo vzporedno, kakor je narisano na spodnji sliki.

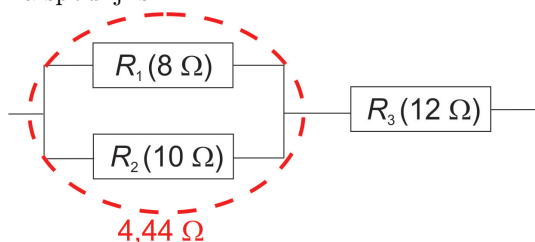

Nadomestni upor za to vezavo izračunamo po formuli za vzporedno vezavo:

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2} + \frac{1}{R_3}.$$

Dobimo $R = 3,24 \Omega$.

- Tretja možnost je, da dva zvežemo vzporedno, tretjega pa zaporedno k prvima dvema, kakor je narisano na spodnji sliki.

Najprej izračunamo nadomestni upor za vzporedno vezana upornika

$$\frac{1}{R_{12}} = \frac{1}{R_1} + \frac{1}{R_2}.$$

Dobimo $R_{12} = 4,44 \Omega$. Ta nadomestni upor je zaporedno vezan z R_3 , zato je skupni nadomestni upor enak

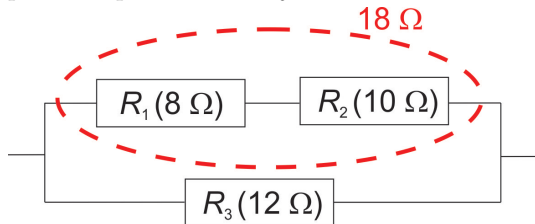
$$R = R_{12} + R_3 = 16,44 \Omega.$$

Podobno lahko sestavimo še dve vezji.

Enkrat postavimo R_1 in R_3 vzporedno, ter R_2 zaporedno. Dobimo skupni upor enak $14,80 \Omega$.

Drugič pa vezemo vzporedno R_2 in R_3 , ter R_1 zaporedno. Dobimo skupni upor enak $13,45 \Omega$.

- Do zdaj smo pridelali pet različnih vezav. Dodamo lahko še tri, kjer sta dva upora vezana zaporedno in potem vzporedno s tretjim. Ena od teh možnosti je narisana na spodnji sliki.

Njen nadomestni upor je

$$\frac{1}{R} = \frac{1}{18 \Omega} + \frac{1}{12 \Omega},$$

$$R = 7,20 \Omega.$$

Z ostalima dvema kombinacijama dobimo še skupna upora $5,45 \Omega$ in $6,67 \Omega$.

S tem smo izčrpali vse možnosti. Teh je torej $1 + 1 + 3 + 3 = 8$.

5. **naloga:** Tok $I = 15 \text{ A}$ teče po bakreni žici s premerom $2r = 0,35 \text{ mm}$. Za koliko stopinj (ΔT) se poveča temperatura žice v časovnem intervalu $\Delta t = 6,45 \text{ s}$, če izgubo energije v okolico zanemarimo? (Podatki za baker: $\rho_{\text{Cu}} = 8,9 \text{ g/cm}^3$, $\zeta_{\text{Cu}} = 0,017 \Omega \text{ mm}^2/\text{m}$, $c_{\text{Cu}} = 380 \text{ J/(kg K)}$).

Rešitev:

Izračunali bomo kolikšen je upor (ta je odvisen tudi od dolžine žice l , ki je ne poznamo, a se bo izkazalo, da rezultat ni odvisen od dolžine žice in se bo l pokrajšal) žice, potem električna moč P , ki se troši v žici, ko skozi njo teče tok I . Nazadnje se sproščena toplota $Q = P \Delta t$ porabi za segrevanje žice ($m c_{\text{Cu}} \Delta T$).

Upor žice z dolžino l je:

$$R = \frac{\zeta_{\text{Cu}} l}{S} = \frac{\zeta_{\text{Cu}} l}{\pi r^2}.$$

Električna moč, ki se troši na uporu, je

$$P = UI = RI^2 = \frac{\zeta_{\text{Cu}} l}{\pi r^2} I^2.$$

Izenačimo sproščeno toploto s toploto, ki je potrebna, da se snov z maso m (upornik) segreje za ΔT :

$$P \Delta t = m c_{\text{Cu}} \Delta T$$

Maso m izračunamo kot produkt gostote in prostornine $V = \pi r^2 l$:

$$\frac{\zeta_{\text{Cu}} l}{\pi r^2} I^2 \Delta t = \rho_{\text{Cu}} \pi r^2 l c_{\text{Cu}} \Delta T.$$

Vidimo, da se v tem koraku pokrajša dolžina žice l . To pa zato, ker je moč, ki se sprošča na uporu, sorazmerna dolžini l . Prav tako pa za daljšo žico potrebujemo več dovedene toplote (sorazmerno masi žici, torej tudi dolžini l), zato je sprememba temperatura nazadnje neodvisna od dolžine žice.

Izrazimo in izračunamo spremembo temperature:

$$\Delta T = \frac{\zeta_{\text{Cu}} I^2 \Delta t}{\pi^2 r^4 \rho_{\text{Cu}} c_{\text{Cu}}} = \frac{0,017 \cdot 10^{-6} \Omega \text{ m}^2/\text{m} \cdot (15 \text{ A})^2 \cdot 6,45 \text{ s}}{\pi^2 \cdot (0,175 \cdot 10^{-3} \text{ m})^4 \cdot 8900 \text{ kg/m}^3 \cdot 380 \text{ J/(kg K)}} = 788 \text{ K}.$$

Žička se očitno zelo segreje, a se ne stali, če je pred tem bila pri sobni temperaturi. Tališče bakra je namreč pri 1084°C . Enote smo preverili tako, da smo upoštevali $\Omega = \text{V/A}$, in $\text{A Vs} = \text{J}$, ki se potem pokrajša z julom v imenovalcu.